

K R O N I K A

Doktorat honoris causa dla Profesora Milana Jelínka

14 października 2004 r. aula Uniwersytetu Śląskiego w Opawie zapełniła się po brzegi. W tym dniu bowiem uchwałą Senatu Uniwersytetu został przyznany tytuł doktora honoris causa jednemu z najwybitniejszych językoznawców czeskich, profesorowi Milanowi Jelinkowi. To wyróżnienie profesor Milan Jelínek otrzymał za pracę naukową w zakresie czeskiej stylistyki i standaryzacji oraz kodyfikacji języka czeskiego.

Laudację wygłosił doc. PhDr. Jiří Urbanec, CSc., kierownik Katedry Bohemistyki i bibliotekoznawstwa Wydziału Filozoficzno-Przyrodniczego, na którym w latach 1992–2001 prof. M. Jelínek pracował. Następnie odbyła się ceremonia wręczenia dyplomu doktorskiego, którego dokonał prorektor do spraw nauki, doc. PhDr. Rudolf Žáček, DrSc. Akt nadania tytułu doktora honoris causa, napisany tradycyjnie po łacinie, odczytał dr Artur Sommer, pracownik Instytutu Języków Obcych. W dalszej części prof. M. Jelínek wygłosił wykład na temat rozwoju i kodyfikacji języka czeskiego w XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń demokratycznego rozwoju języka. Swoją uwagę poświęcił w nim głównie problemowi konfrontacji celów i błędów puryzmu językowego (wywodzącego się z dziewiętnastowiecznego tzw. brusičství) z wymogami swobodnego rozwoju języka, jego pełną demokratyzacją (poniżej podajemy obszernie fragmenty wystąpienia prof. Milana Jelínka), której język czeski „doczekał się” dopiero po 1989 roku*.

Warto tu dodać, że profesor M. Jelínek przyczynił się także do powstania Uniwersytetu Śląskiego w Opawie. Jak sam powiedział: „założył univerzitu v Opavě byl jeden z nejstarších návrhů na vysoké učení mimo Čechy, ale prvotní snahu prof. Höniga z Vysokého učení technického komplikovala po listopadu 1989 nedomluva s místními. Věci se hnuly teprve tehdy, kdy byla starost o vznik Slezské univerzity přenesena na Masarykovou univerzitu”.

Vývoj spisovně češtiny v 19. a 20. století jasně ukazuje na pochybenost puristického směru v jazykové kultuře. I když puristé měli na mysli prospěch spisovně češtiny, svými zásahy do její kodifikace i svou jazykovou kritickou činností jazyku škodili. Skutečnost, že čeština patřila v Evropě k jazykům, které byly vystaveny silné purifikaci, vysvětlujeme si nepříznivou geopolitickou situací našeho národa. Až do roku 1918 byl náš kulturní život vystaven silným vlivům německým, a proto není divu, že se český purismus obracel zvláště proti germanizmům. Po zřízení samostatného státu sice nebezpečí postupně germanizace našeho jazyka sláblo (stranou ponechávám období 1938–1945), ale pokračující purismus byl živěn snahou zbavit se německých vlivů minulosti. „Čistý” jazyk měl posilovat sebevědomí Čechů.

Český purismus se dopustil několika základních chyb. První spočívala v tom, že často určoval germanizmy jen srovnáváním češtiny s němčinou, a našel-li shodu obou

jazyků, vysvětloval je německými vlivy. Zapomínal přitom na značnou svébytnost české kultury do počátku 17. století a na nutnost důkladně prozkoumat dějiny češtiny až do tohoto období. K tomu nabádala historická škola Jana Gebauera, a proto ta také zaujala k puristickým snahám umírněné stanovisko.

Druhým omylem puristů bylo, že neodlišili germanizmy od evropeizmů. Značná část jazykových prostředků vymycovaných puristy měla svůj původ v klasických jazycích, ve francouzštině i v jiných západoevropských jazycích a do střední Evropy byla němčinou jen prostředkována. Tyto společné prostředky podávaly důkaz o kulturní pospolitosti Evropy, jejich potlačování vlastně zastaralo integrační proces, který je bezesporu pozitivní.

Třetí chybou puristického „napravování“ jazyka bylo nerespektování úzu. Ze spisovného jazyka měly být vymýceny všechny germanizmy, i ty, které už srostly s domácím výrazivem. Znamenalo to ochuzování jazyka a v četných případech vytlačování prostředků stylově neutrálních prostředky knižními a archaickými. Prosazování takových náhražek za uzuální germanizmy nebo dokonce za pseudogermanizmy ovšem labializovalo spisovné povědomí uživatelů spisovné normy.

Čtvrtým omylem puristů bylo přesvědčení, že je možné místo germanizmů nabízet významové a stylově adekvátní synonyma. Ve skutečnosti se doporučované náhražky v mnoha případech lišily od nahrazovaných prostředků jak svým významem, tak stylem.

Pražský strukturalismus navrhl principy jazykové kultury, které se brzo osvědčily. Jejich účinnost ovšem brzdila politická situace v letech 1938–1945 a pak ideologické útoky proti strukturalismu po roce 1948. Přesto se tyto principy staly základem kultury spisovného jazyka už v době komunistického režimu a otevřeně byly uznány v období po roce 1989. Několik lingvistických konferencí pak bylo věnováno jednak prozkoumání účinnosti strukturalistických zásad, jednak jejich zpřesnění podle zkušeností z uplynulých desetiletí.

Na zakończenie dodajmy, że przyznanie prof. Milanowi Jelńkowi tytułu doktora honoris causa była dla niego pełnym zaskoczeniem, ponieważ – jak się wyraził – „Člověk nepočítá s tím, že bude v pokročilém věku dostávat tituly. Odbyl jsem to si v šedesátých letech” XX wieku, a tym bardziej, że po zakończeniu pełnienia funkcji rektora Uniwersytetu im. T. G. Masaryka w Brnie uważał tę kwestię za zamkniętą. Tym czasem 81-letni czeski językoznawca został zaproszony na szczególnie ważną (również dla niego) uroczystość. Życzymy więc Panu Profesorowi nie tylko zdrowia, ale także dalszych tytułów akademickich.

VIVA ACADEMIA, VIVA PROFESORES!!!

Mieczysław Balowski, Opole

* Więcej informacji zawiera artykuł Ivana Augustina pt. *Čestný doktorát prof. Milanu Jelńkovi*, zamieszczony w „Novinach Slezské univerzity”, roč. 10/2, s. 1–2, z którego zaczerpnąłem także fragmenty tekstu prof. Milana Jelńka.